

Довгань Н.О.

Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЗАГРОЗ І РИЗИКІВ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ: ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті представлено проєкт емпіричного дослідження соціальної згуртованості суспільства в умовах загроз національній безпеці. Розглядаються вимоги до організації дослідження: вибору теоретичних і методичних передумов, використання комплексного підходу до вивчення соціокультурних аспектів соціальної згуртованості, дотримання базових філософсько-методологічних принципів соціокультурного аналізу, проведення пошукової роботи в межах ракурсів конструктивізму (онтологічний, епістемологічний, методологічний). Згідно онтологічного ракурсу описано особливості побудови реальності воєнного часу; згідно епістемологічного ракурсу висвітлюються особливості гуртування соціальних акторів в умовах ризиків і загроз безпеці; у межах методологічного ракурсу конкретизовано критерії оцінки якості роботи: формулювання теоретичних узагальнень, оцінювання отриманих даних, узгодженості проведення емпіричних процедур, достовірності і практичного використання отриманих результатів, контекстуальної конгруентності, критерію валідності дослідження. Обґрунтовано в дослідженні згуртованості суспільства, яке реалізується мішаними методами, дотримання підходів контролю загроз валідності Дж. Максвелл та Е. Губа & І. Лінкольн. Описано загрози і ризики описової, інтерпретативної, теоретичної, узагальнення і оціночної валідності (за Дж. Максвелл) та критерії автентичності (за Е. Губа & І. Лінкольн): справедливості, логічна автентичність, навчальна автентичність, каталітична автентичність, тактична автентичність. Надається перелік процедур, які використовувалися для вивчення соціально-психологічного аспекту згуртованості (визначення критеріїв соціальної згуртованості; контекстуальних умов і мотивів гуртування громадян; чинників єднання і ризиків внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці) та культурного аспекту згуртованості (системних факторів та детермінант самоорганізації українського суспільства). Наголошується на тому, що науковий пошук основ згуртованості в парадигмі соціального конструктивізму розширює традиційний для академічного і політичного дискурсів зміст досліджуваного концепту.

Ключові слова: соціальна згуртованість суспільства, емпіричне дослідження, принципи соціокультурного аналізу, ракурси конструктивізму, контроль загроз валідності.

Постановка проблеми. Швидкий науково-технічний розвиток суспільства висуває високі вимоги до дослідницького потенціалу фахівців, який передбачає володіння сучасними методами пошукової роботи, вміння самостійно генерувати ідеї, використання напрацювань споріднених наукових галузей, конструювати способи і засоби проведення досліджень. Перед фахівцями як психологічного, так і інших напрямів підготовки постають завдання, виконання яких ґрунтується на знаннях якісних, кількісних та математичних методів отримання і опрацювання емпіричних даних, планування дій, формулювання висновків і презентацій наукових знань. Саме тому, конкретизація і висвітлення методологічних засад є одним з елементів сис-

темної дослідницької роботи й, безумовно, необхідні у процесі організації вивчення багатогранного феномену згуртованості, адже не вирішені питання щодо забезпечення єднання посилюють внутрішні і зовнішні загрози національній безпеці й заважають укріпленню існуючих соціально-психологічних зв'язків у часи геополітичної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання попередження чи подолання «суб'єктивності» висновків завжди постає перед дослідниками, особливо в разі необхідності обґрунтування доцільності і можливості використання в емпіричній роботі мішаних методів. Необхідно відмітити, що організація досліджень є завданням, яке, у сучасному науко-

вому просторі, може мати різні підходи до його вирішення. У той же час, останні десятиліття в наукових дискусіях обговорюються стандарти оцінювання якості робіт, особливо якісних досліджень; поступово напрацьовуються алгоритми дій, вимоги і принципи. Наголошується, що проблема валідності дослідження має розгортатися через призму розуміння природи об'єктивності і логіки дослідницьких дій, у той же час будуватися в межах зважених критеріальних систем валідності, які в силу незавершеності наукових пошуків є проєктами гнучкими і відкритим до змін і доповнень. Зазначимо, що існуючі критеріальні системи хоча й допускають варіативність у трактуванні вимог і ризиків, тим не менш, доповнюють одна одну: пропонуються загальні критерії валідності для досліджень мішаними методами із врахуванням ідей щодо соціального конструювання реальності і реалізму в формулюванні гіпотез (Дж. Кірк & М. Міллер [10], Дж. Максвелл [12 13 14], М. Майлс & А. М. Хаберман [16] та ін); «розширення» традиційного використання критеріїв валідності із максимальною презентацією суб'єктивних позицій, але без диференціації їх на істинних чи хибних (І. Линкольн & Э. Губа [7], П. Латер [11], І. Штайнке [24], К. Чармаз [5], Г. Шанк & О. Виллелла [23], С. Морроу [19] та ін.); підтримується «переформулювання і налаштування» критеріїв валідності відповідно до соціальних, психологічних, культурних особливостей конкретного суспільства й врахування альтернативних шляхів опису суб'єктивного досвіду (Я. Паркер [20], І. Пріллелтенський, О.Пріллелтенський [21] та ін.).

Проте, слід зазначити, що в експертному середовищі концептуальна єдність щодо універсальної побудови досліджень й наразі є відсутня. Це пояснює відповідальність, яка покладається на дослідника щодо забезпечення якості роботи й вираженої її методологічної підготовки на теоретичному, методичному й практичному рівнях. Відтак, у певній мірі, представлений проєкт організації емпіричного дослідження, може стати презентацією спроби гнучкого налаштування емпіричної роботи з епістемологічної точки зору – об'єктивації суб'єктивних даних щодо соціальної згуртованості суспільства в умовах загроз і ризиків національній безпеці.

Постановка завдання. Мета статті – описати організацію дослідження соціальної згуртованості суспільства в умовах загроз і ризиків національній безпеці мішаними методами.

Завдання дослідження:

- конкретизувати вимоги до емпіричного дослідження соціальної згуртованості суспільства в умовах загроз національній безпеці;
- описати реалізацію дослідження соціальної згуртованості суспільства в умовах загроз національній безпеці в онтологічному, епістемологічному, методологічному ракурсах конструктивізму;
- обґрунтувати вибір критеріальних систем валідності, використовуваних у дослідженні мішаними методами соціальної згуртованості суспільства в умовах загроз національній – безпеці;
- конкретизувати процедури вивчення психологічних засад згуртованості суспільства в умовах загроз національній безпеці.

Виклад основного матеріалу. У розробленому проєкті організації емпіричного дослідження *соціальної згуртованості в умовах загроз національній безпеці* трактується як стан суспільства, в якому актори динамічно об'єднуються в соціальні утворення й взаємодіють відповідно до контекстуальних вимог; виражається цей стан у спрямованості досягати згоди щодо вирішення актуальних проблем. Вивчення особливостей соціальної згуртованості (далі СЗ) суспільства у воєнний і мирний періоди здійснювалося в межах *соціально-психологічного і культурного аспектів* соціокультурного підходу, що відображують як інституційні так і неінституційні сторони життя країни – змінне і мінливе соціально-психологічне і незмінне і стабільне – культурно-основоположне. Зауважимо, що розведення соціокультурних аспектів самоорганізації суспільства на соціально-психологічний і культурний мало умовний характер, у той же час, на підставі того, що соціальні зміни відбуваються безперервно й не мають чітких алгоритмів розгортання інституціональні форми соціального життя та позаінституційні сторони соціальних відносин розглядалися в дослідженні як такі, що розгорталися в умовах українського культурного середовища.

На початку пошукової роботи були конкретизовані *вимоги* до емпіричного дослідження СЗ. По-перше, зваженого вибору теоретичних і методичних передумов, які дозволять артикулювати несуперечливе пояснення досліджуваного феномену «згуртованість» й запобігти наукових протиріч у його трактуванні. По-друге, використання комплексного підходу до вивчення соціокультурних аспектів СЗ на основі порівняльного аналізу матеріалів, отриманих мішаними методами, із їх подальшою систематизацією для запобігання необ'єктивності в інтерпретації даних / ситуа-

цій тощо та формулюванні висновків. По-третє, дотримання базових філософсько-методологічних *принципів* соціокультурного аналізу: єдності і взаємозв'язків культурно-ідеального і соціально-реального життя суспільства, природного і штучного розвитку, суб'єктивних, об'єктивних і інтерсуб'єктивних аспектів суспільної реальності, подієвих і повсякденних конструктів соціального життя, функціональних і динамічних процесів соціального життя, гетерогенних і гомогенних факторів соціокультурного розвитку. Слід зазначити, що крім перерахованих в організації дослідження враховувалися принципи конструювання історичних сценаріїв та контекстуальної детермінації – які визначають місце згуртованості в системі соціальних взаємодій. До речі, принцип конструювання історичних сценаріїв передбачає вплив на розгортання соціокультурної реальності (1) історичних подій, які змінюють стан суспільства та активізують (само) упорядкування соціальних взаємодій; (2) практик життєдіяльності сучасників, які вибудовуються на смислових конструктах набутого досвіду й розгортаються у взаємодіях; (3) (не) спрямованості суспільства до змін, що опосередковує дії сучасників згідно контекстуальних викликів (трансформацій). Принцип контекстуальної детермінації проявляється, насамперед, у визнанні впливу на упорядкування соціальних взаємодій середовища (зовнішньо- і внутрішньодержавних чинників), актуальної соціальної ситуації і культурної специфіки суспільства [1]. По-четверте, реалізувати дослідження СЗ суспільства в умовах загроз національної безпеки в *онтологічному, епістемологічному, методологічному ракурсах* конструктивізму [7].

Так, згідно *онтологічного ракурсу* вбачалося, що на побудову реальності воєнного часу впливають (1) соціокультурні напрацювання і досвід взаємодій соціальних акторів на рівні міждержавних й внутрішньодержавних зв'язків; (2) актуальні дії мегаакторів і макроакторів відповідно до контексту: соціальної ситуації і культурної специфіки; (3) суб'єктність акторів громадянського суспільства, які можуть ініціювати або спинити зміни в житті держави; (4) актуальні й реалізовані (в минулому) суспільством стратегії дій в умовах загроз і ризиків. Перелічені онтологічні фокуси були підставою приділення в дослідженні уваги питанням системних факторів ЗС, впливу обставин й контекстуальних умов, мотивів єднання громадян.

Епістемологічний ракурс висвітлював особливості гуртування соціальних акторів в умовах ризиків і загроз безпеці. На підставі того, що

динамічне об'єднання громадян у соціальні утворення й їх контекстуально конгруентна взаємодія має обмеження дієвості в часі і просторі, гуртування заради вирішення задач щодо збереження державності, представлялося контекстуально детермінованим рухом (само) упорядкування суспільних акторів, у результаті якого суспільство адаптується до реальності воєнного часу й існуючих загроз. Представлені епістемологічні контури дозволили сформулювати наступні ідеї, що розглядалися у дослідженні. А саме: (1) сучасники в конструюванні простору можуть не перебувати в стані гуртування, але в умовах загроз національній безпеці динамічно об'єднуються; (2) інтерпретації досвіду гуртування акторами українського громадянського суспільства опосередковують його самоорганізацію; (3) сучасники у взаємодіях конструюють актуальні смисли реальності на основі соціокультурного досвіду й це визначає їх згуртованість / роз'єднаність, існування внутрішніх та зовнішніх ризиків безпеці суспільства.

З методологічного ракурсу враховувалося, що отримання достовірних результатів, необхідних для змістовного наповнення багатовимірної конструкції СЗ передбачає організацію емпіричного дослідження *соціально-психологічного і культурного аспектів СЗ* відповідно до *критеріїв оцінки якості*.

По-перше, теоретичні висновки формуються на основі аналізу напрацювань, представлених в академічному і політичному дискурсах щодо СЗ. Це сприяє досягненню відповідності *критерію якості сконструйованих теоретичних узагальнень*.

По-друге, показники соціокультурних аспектів вимірюються за допомогою тріангуляції даних, методів та теоретичної тріангуляції, і це забезпечує відповідність *критерію якості оцінювання отриманих даних*.

По-третє: послідовне проведення емпіричних процедур і внутрішня логіка підтвердження результатів забезпечує відповідність *критерію узгодженості*;

По-четверте: достовірність отриманих результатів і їх практичне використання забезпечує відповідність *прагматичному критерію*.

По-п'яте: аналіз соціокультурного контексту, який опосередковує стан і дії суспільства щодо зовнішніх впливів сприяє відповідності *критерію контекстуальної конгруентності* – взаємодій і взаємовпливів соціальних акторів відповідно до об'єктивної соціальної ситуації і культурної специфіки суспільства.

По-шосте, достовірне співвідношення між суб'єктивними даними (отриманих мішаними методами) і об'єктивною реальністю, однозначність отриманих результатів та обґрунтованість їх інтерпретацій забезпечує відповідність *критерію валідності* дослідження [1; 2; 3; 6; 12; 13; 18; 25].

У цілому можна зазначити, що вирішення питань якості організації дослідження і валідності емпіричних даних є основою критичної рефлексії й співвіднесення позицій дослідників і респондентів і, в подальшому, використання напрацьованих матеріалів в проектуванні і моделюванні згуртованості в ситуаціях ризиків і загроз. Саме тому, вибір *критеріальних систем валідності* опосередковувався їх відповідністю формі і задачам дослідження, спектром контролю пізнавальних проєктів та варіантами розгортання авторських дослідницьких позицій за допомогою як якісних, так і кількісних методів. Нагадаємо, що в сучасному науковому співтоваристві наголошується на тому, що валідність досягається не тільки за рахунок дотримання процедур контролю, а й залежить від розуміння дослідником *ризиків*, адже не існує універсальних правил оцінювання рівней валідності й впливовості загроз. Більш того, звернемо увагу на те, що проблема валідності переважно вважається проблемою якісних досліджень. Це пояснюється тим, що якісний аналіз вибудовується індуктивним шляхом – від знання окремих фактів до знання загального – від даних до гіпотез. До речі, валідність, у якісному дослідженні є не тільки невід'ємним елементом його побудови, запобігання загроз якості та придатності обраних методів, а й конструювання *об'єктивної інтерпретації* отриманих даних, яка вибудовується не лише згідно їх «обґрунтованості», а й на фундаментальному концепті «розуміння» отриманих матеріалів. При цьому, використовувані в пошуковій роботі методи можуть не розглядалися як «валідні» чи «невалідні», але мають бути такими, що утворюють реальну картину. У такому випадку, принцип валідизації полягає у виключенні з інтерпретації альтернативних пояснень й презентації змістовної, виваженої аргументації висновків [4; 17].

Враховуючи все вищезазначене, в організації роботи щодо вивчення СЗ суспільства вибір зроблено на користь сучасних підходів контролю загроз валідності Дж. Максвелл та Е. Губа & І. Лінкольн, які використовуються в дослідженнях мішаними методами [7; 8; 12; 13; 14; 15]. Вибір критеріальних систем обґрунтовувався ще й тим, що, не зважаючи на безперервні оновлення пара-

метрів оцінювання та правил організації наукових пошуків (адже методологія неминуче переплітається з природою конкретних дисциплін і формується з них), у конструюванні методології обраних підходів зберігається функція і не піддається термінологічній заміні критерій валідності [7; 8]. Так, відповідно до підходу Дж. Максвелл, *валідність* враховується властивістю дослідження, яка має наступні функціональні варіанти (трактування отриманих емпіричних даних): *описова* (as descriptive validity), *інтерпретативна* (interpretive validity), *теоретична* (theoretical validity), *узагальнення* (generalizability) і *оціночна* (evaluative validity) [12; 13; 14; 15].

У нашому дослідженні *описова валідність* пов'язується із оцінюванням точності викладення фактів, фіксуванням отриманих даних, формулюванням висунутих припущень, мети, завдань дослідження. Цей тип валідності передбачає, з одного боку, експлікацію досвідів респондентів в умовах війни (особистісний, загальносоціальний план), пережитих подій (історій власних та держави). З другого боку, аналіз джерел (текстів експертів) та систематизацію даних про геополітичну ситуацію, внутрішні / зовнішні ризики державності.

Враховується *загроза валідності*, яка може виникати в процесі аналізу наративів сучасників із різним досвідом. Для її уникнення вивчаються інтерпретації респондентом пережитого, їх розуміння реальності; контекстуальні умови, які вплинули на життя і формування уявлень про СЗ.

Інтерпретативна валідність має за основу виокремлення значень, трактувань, суджень щодо предмету дослідження із збереженням мови, змісту і стилістики висловлювань та розуміння ситуацій опитаними. Саме тому отримані емпіричні дані опрацьовувалися із врахуванням контекстуальних умов їх генерування. Треба зазначити, що узагальнення точок зору й формулювання висновків реалізовувалося на основі конструювання (реконструкції) значень, що транслювали респонденти.

При цьому, враховувалося, що *загроза* інтерпретативної валідності полягає у викривленні дослідниками намірів, пояснень, трактувань щодо досліджуваних питань. Тому, для досягнення відповідності текстових матеріалів (1) аналізувалися не лише свідчення, а й першоджерела (експертні тексти) та їх зовнішня оцінка; (2) виокремлювалися смисли щодо гуртування на основі ідей і змісту текстів, а не парафраз суджень; (3) використовувалися культурні артефакти й історичний досвід у якості фільтра (не) дієвих суспільних

практик гуртування; (4) вибудовувалась перехресна конструкція СЗ в поглядах сучасників за результатами порівняльного аналізу даних, отриманих мішаними методами.

Теоретична валідність – абстрактна презентація узагальнених емпіричних даних у вигляді теоретичних конструкцій, розглядається як *валідність сформульованих у межах теоретичних побудов понять* (конструктивна валідність); та *валідність розробленої системи аналізу* (внутрішня валідність, критична валідність) [6; 10; 22]. У дослідженні СЗ для досягнення двобічної теоретичної валідності розводилися інтерпретативні і теоретичні матеріали: презентації даних щодо окремих фактів (матеріалів конкретних людей) до загального (теоретичного узагальнення) та конкретизація теоретичної термінології. У цілому, узагальнення даних мало два вектори реалізації: *внутрішній* – узагальнення емпіричних даних, отриманих мішаними методами та *зовнішній* – перенесення узагальнених емпіричних даних у теоретичну площину – формулювання основних положень соціально-психологічної концепції згуртованості суспільства, що розкриває особливості національно-державної ідентичності громадян.

В організації проведеного дослідження, окрім представлених критеріїв валідності, ми враховували сфери *ризиків*, специфічні для конструктивістської парадигми, які охоплює запропонований Е. Губа & І. Лінкольн критерій *автентичності* (authenticity): *справедливість* (fairness), *логічна автентичність* (logical authenticity), *навчальна автентичність* (educative authenticity), *каталітична автентичність* (catalytic authenticity), *тактична автентичність* (tactical authenticity) [8].

Відповідність критерію справедливості, який є показником рівноваги, досягалася тим, що вивчалися *всі* презентовані респондентами точки зору щодо феномену згуртованості. Це сприяло запобіганню *ризик*у упереджених даних і маргіналізації певних «голосів».

Онтологічна та навчальна автентичність досягалася запрошенням до співпраці (у якості респондентів) та залученням до оцінювання емпіричних даних обізнаних осіб – експертів у певних сферах соціального життя, врахування їх досвіду і думок щодо СЗ в часи миру і загроз національній безпеці. Таким чином у дослідженні підвищувалася надійність отриманої інформації і висновків та нівелювався *ризик* втрати даних щодо найбільш складних аспектів проблеми гуртування суспільства.

Каталітична та тактична автентичність стосувалася знаходження рішень та формулювання ідей щодо слабо структурованих проблем учасниками дослідження. Об'єктивне вивчення ситуацій й досягнення розуміння необхідних дій (використовувалися методи системного аналізу) сприяло уникненню *ризик*у необ'єктивного формулювання висновків і рекомендацій.

Підсумовуючи наведене, можемо констатувати, що процедури конкретизації психологічних засад згуртованості суспільства, необхідних для укріплення існуючих соціально-психологічних зв'язків у часи геополітичної нестабільності реалізовувалися із врахуванням представлених вище критеріїв оцінки якості досліджень мішаними методами. Так, у вивченні *соціально-психологічного аспекту* були використані такі процедури:

- визначення критеріїв СЗ українського суспільства в умовах загроз і ризиків національній безпеці;
 - виявлення контекстуальних умов, які опосередковують гуртування суспільства;
 - аналіз мотивів СЗ (загальні, внутрішні, ірраціональні тощо) суспільства в умовах загроз і небезпеки;
 - визначення чинників єднання (стимули і аттрактори руху самоорганізації) в умовах загроз і небезпеки;
 - визначення ризиків внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці та їх впливу на СЗ суспільства.
- У вивченні *культурного аспекту* СЗ увагу було сфокусовано на наступних процедурах:
- виокремлення системних факторів СЗ українського суспільства (повторюваність дії населення, соціальне включення / ексклюзія; соціокультурні умови гуртування; інваріантність гуртування – незмінювані, усталені правила поведінки);
 - визначення детермінант самоорганізації українського громадянського суспільства.

Висновок: Для розширення змісту, який в академічному і політичному дискурсі вкладається в концепції і стратегії СЗ й досягнення релевантності результатів дослідження, науковий пошук конструювався в парадигмі соціального конструктивізму, з гідно якої *реальність* (воєнного часу) є результатом взаємовпливів соціальних акторів; *стан суспільства* є динамічним, змінюється відповідно до контекстуальних умов й, одночасно, опосередковує конструювання громадянами умов; СЗ є станом динамічного об'єднання суспільства для вирішення актуальних проблем.

Використана теоретико-методологічна система дозволила змодельовати й описати організацію дослідження соціокультурних аспектів згуртованості, які відображають не тільки благополуччя і стабільність (у мирні часи), а й спрямованість суспільства на вирішення актуальних завдань, важливих для збереження державності країни в часи війни.

У цілому можна зазначити, що вирішення питань якості організації дослідження і валідності емпіричних даних сприяє критичній рефлексії й співвіднесенню позиції дослідників і респондентів і, в подальшому, використання напрацьованих матеріалів в проектуванні і моделюванні згуртованості в ситуаціях ризиків і загроз.

Список літератури:

1. Психологія соціокультурної взаємодії поколінь : монографія / Н. О. Довгань. К.: Талком, 2020. 539 с.
2. Angen M. J. Evaluating interpretive inquiry: Reviewing the validity debate and opening the dialogue. *Qualitative Health Research*. 2000. № 10. P. 378-395
3. Bailey P. H. Assuring quality in narrative analysis. *Western Journal of Nursing Research*. 1996. № 18, 186-194.
4. Campbell, Donald T. Models of experiments in social psychology and applied research. Moscow: Progress, 1980.
5. Charmaz K. Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis. – Thousand Oaks, CA: Sage, 2006.
6. Cook T. D., Campbell D. T. Quasi-experimentation: Design and analysis issues for field settings. *Boston: Houghton Mifflin*. 1979.
7. Guba E. G., Lincoln Y. S. Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage. 1994. P. 105-117
8. Guba, E.G., & Lincoln, Y.S. Paradigmatic controversies, contradictions and emerging confluences. *The Sage handbook of qualitative research*. Ed. by Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. Thousand Oaks, Sage, 2005. 191-216.
9. *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*: Steinar Kvale. Thousand Oaks, CA: Sage, 1996. 326 pp
10. Kirk J., Miller M. *Reliability and validity in qualitative research*. Newbury Park, CA: Sage. 1986.
11. Lather P. Fertile Obsession: Validity after Poststructuralism // *Sociological Quarterly*. – 1993. – 34. – p. 673-693.
12. Maxwell, J.A. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Thousand Oaks, CA, 2005. Sage.
13. Maxwell J. A. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. 2012. URL: <https://www.researchgate.net/publication/43220402>.
14. Maxwell J. A. Understanding and Validity in Qualitative Research. *Harvard Educational Review*. 1992. № 62. Vol. 3. P. 279-300.
15. Maxwell, J.A. Understanding and Validity in Qualitative Research. *The qualitative researcher's companion*. Ed. by Huberman, A.M., & Miles, M.B. London, 2002. Sage, 37-64.
16. Miles M.B., Huberman A.M. *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. – Thousand Oaks, California: Sage, 1994.
17. Mischler, Elliot G. Validation in Inquiry-Guided Research: The Role of Exemplars in Narrative Studies. *Harvard Educational Review*; Cambridge Vol. 60, Iss. 4, Nov. 1990. P. 415.
18. Morgan G. Exploring choice: Reframing the process of evaluation. *Beyond method: Strategies from social science*. Beverly Hills, CA: Sage. 1983. P. 392-404
19. Morrow S. L. Quality and trustworthiness in qualitative research in counseling psychology // *Journal of Counseling Psychology*. –2005. – 52. – p. 250-260.
20. Parker I. *Qualitative psychology: introducing radical research*. – Buckingham: Open University Press, 2005.
21. Prilleltensky I., Prilleltensky O., Voorhees C. Psychopolitical validity in the helping professions: applications to research, interventions, case conceptualization therapy // *Liberatory psychiatry: towards a new psychiatry*. Ed. by C. Cohen, S. Tamiami. – NY: Cambridge University Press, 2009. – p. 105-130.
22. Runciman W. G. A treatise on social theory. Vol. 1. The methodology of social theory. *Cambridge. Cambridge University Press*. 1983
23. Shank G., Vilella O. Building on new foundations: core principles and new direction for qualitative research // *Journal of educational research*. –2004. – 98. – 1. – p. 46-55.
24. Steinke I. Quality criteria in qualitative research // *A companion to qualitative research*. Ed. by U. Flick, E. von Kardorff, I. Steinke. – L.: Sage, 2004. – p. 184-190.
25. Thorne S. The art (and science) of critiquing qualitative research. *Completing a qualitative project: Details and dialogue*. Thousand Oaks, CA: Sage. 1997. P. 117-132

Dovhan N.O. SOCIAL COHESION IN THE CONTEXT OF THREATS AND RISKS TO NATIONAL SECURITY: ORGANIZATION OF EMPIRICAL RESEARCH

The article presents a project of empirical research on social cohesion in the context of threats to national security. It is considered requirements for research organization: selection of theoretical and methodological prerequisites, application of an integrated approach to studying socio-cultural aspects of social cohesion, adherence to the basic philosophical and methodological principles of socio-cultural analysis, and research implementation within the framework of constructivism (ontological, epistemological, and methodological). Following the ontological perspective, the author describes the peculiarities of constructing wartime reality; the epistemological perspective contributes to highlighting the peculiarities of social actors' unification amidst security risks and threats; following the methodological perspective, the author specifies the criteria for performance assessment: formulation of theoretical generalizations, evaluation of the data obtained, consistency of empirical procedures, reliability and practical use of the results obtained, contextual congruence, and the criterion of research validity. In the study of social cohesion, which is implemented by mixed methods, it is substantiated compliance with the approaches to controlling threats to credibility by J. Maxwell and E. Guba & I. Lincoln. The threats and risks of descriptive, interpretive, theoretical, general, and evaluative validity (according to J. Maxwell) and the criteria of authenticity (according to E. Guba & I. Lincoln) are described: fairness, logical authenticity, instructional authenticity, catalytic authenticity, and tactical authenticity. The author provides a list of procedures used to study the socio-psychological aspect of cohesion (determination of criteria for social cohesion; contextual conditions and motives for citizens to unite; factors of unity and risks of internal and external threats to national security) and the cultural aspect of cohesion (systemic factors and determinants of self-organization of Ukrainian society). It is emphasized that the scientific search for the foundations of cohesion in the paradigm of social constructivism expands the relevant concept, which is traditional for academic and political discourses.

Key words: social cohesion, empirical research, principles of socio-cultural analysis, perspectives of constructivism, control of threats to validity.